

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

LITAUEN – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2020

I. SAMMANFATTNING

Litauen är en demokrati med oberoende institutioner samt fria och rättvisa val. Respekten för de mänskliga rättigheterna är överlag god. Konstitutionen garanterar ett oberoende rättsväsende, men korruption är fortsatt ett samhällsproblem. Regeringen har stärkt arbetet mot korruption, bland annat genom förstärkt skydd för visselblåsare.

Konstitutionen garanterar yttrande- och mediefrihet. Oberoende medier kan granska statsmakten. Sedan Rysslands aggression mot Ukraina, inklusive den olagliga annekteringen av Krim, inleddes har litauiska myndigheter tillfälligt stängt ner vissa proryska tv-kanaler i syfte att förhindra desinformation. Hatbrott och hets mot folkgrupp förekommer, framförallt mot minoriteter såsom romer, judar liksom hbtqi-personer.

Samhället och politiken domineras av en könsstereotyp syn på familjen och kvinnans roll. Kvinnors lika rättigheter påverkas bland annat av diskriminering på arbetsmarknaden och utbredd förekomst av våld i nära relationer. Över tid har befolkningens inställning till jämställdhet och hbtqi-personers lika rättigheter blivit mer tolerant. Samtidigt har denna utveckling lett till motstånd från konservativt håll. Pågående diskussioner om en ratificering av Istanbulkonventionen om våld mot kvinnor och erkännande av samkönade partnerskap visar tydligt på de motsättningar som finns.

Civilsamhällesorganisationer kan verka fritt i landet, men avsaknaden av statligt eller kommunalt kärnstöd försvårar deras möjligheter till finansiering.

Den polska minoritetens krav på att få använda sitt språk har orsakat debatt och lagstiftning för att stärka denna möjlighet är att vänta. Den romska minoriteten är särskilt utsatt ekonomiskt och socialt. Flyktingar tas emot inom ramen för EU:s omfördelningsmekanism, men många lämnar landet, bland annat på grund av den relativt låga levnadsstandarden i jämförelse med andra EU-länder. Efter presidentvalet i Belarus i augusti 2020 har landet beviljat uppehållstillstånd för personer från Belarus.

De ekonomiska klyftorna är stora. Pensionärer, personer med funktionsnedsättning, kvinnor och befolkningen på landsbygden är särskilt utsatta ekonomiskt, inte minst som en konsekvens av coronapandemin.

Litauen har infört omfattande restriktioner för att hantera coronapandemin. Förskolor och skolor har varit stängda eller haft distansundervisning under stora delar av 2020. Tillgången till sjukvård har begränsats, framförallt tidigt i pandemin, och många vårdgivare slutade erbjuda aborter. Preliminära siffror tyder på att våld mot kvinnor har ökat under pandemin. Liksom i andra länder har konsekvenserna av pandemin, inklusive nedstängningarna, slagit särskilt hårt mot redan marginaliserade och utsatta grupper i samhället.

Litauen har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner. Lagstiftningen ger anställda rätt till facklig verksamhet, kollektiva förhandlingar och att genomföra lagliga strejker, och förbjuder diskriminering av fackföreningsmedlemmar. Under sovjettiden var medlemskap i de regimstyrda fackförbunden obligatoriskt och det finns därför idag kvar en viss misstro mot fackföreningar.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Konstitutionen garanterar rättsväsendets oberoende. Domare tillsätts av ett råd lett av Högsta domstolens ordförande. Parlamentets ombudsman övervakar maktmissbruk av myndigheter och ackrediterades 2017 som nationell människorättsinstitution med A-status i enlighet med FN:s

Parisprinciper. A-status garanterar bland annat yttranderätt för människorättsinstitutionen i FN:s råd för mänskliga rättigheter. Ombudsmannen kan initiera åtal, utdela en reprimand eller föreslå lagändringar till parlamentet. Därutöver finns en ombudsman för likabehandling och en barnombudsman som även utses av parlamentet. Ombudsmännens effektivitet och oberoende har vid tillfällen ifrågasatts av olika människorättsorganisationer. Myndighetsbeslut kan överklagas både administrativt och rättsligt med möjlighet till överprövning av högre instanser. Under coronapandemin har Litauen vid två tillfällen infört nationell nedstängning i enlighet med lagen om smittsamma sjukdomar.

Korruption, i såväl större som mindre skala, förekommer inom både offentlig och privat sektor och utgör ett samhällsproblem. På *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2020 placeras Litauen på plats 35 av 180 länder. Litauen har ratificerat FN:s konvention mot korruption och antagit en lag om förebyggande av korruption. Regeringen har vidare antagit ett nationellt antikorrupsionsprogram för 2015–2025. En oberoende antikorrupsionsbyrå, *Special Investigation Service*, rapporterar till parlamentet. I samband med landets anslutning till OECD 2018 har antikorrupsionsarbetet stärkts. Regeringen har satt upp konkreta mål, till exempel att minska andelen medborgare som anser att en muta kan utgöra lösning på problem, från dagens 61 procent till 40 procent. 2019 inledde antikorrupsionsbyrån undersökningar av 383 fall av korruption. Det största ärendet rör korruption och maktmissbruk inom domstolarna och omfattar totalt 54 personer, däribland domare, advokater och tjänstemän. Sjukvården är ett annat område där korruption förekommer och flera sjukhuschefer har fått lämna sina poster. I takt med att allmänhetens tolerans för mutor minskar bedöms även vardagskorruptionen inom polisväsendet ha minskat väsentligt. Antikorrupsionsbyrån har också uppmärksammat förekomsten av nepotism bland offentligt anställda. Enligt byrån är i genomsnitt 17 procent av de kommunalt anställda släkt med andra anställda inom kommunen.

Rättssäkerhet

Rätten till en rättvis rättegång är lagfäst i konstitutionen och i lagstiftning. Parlamentets ombudsman har som uppgift att övervaka

maktmissbruk av myndigheter och tar emot och utreder anmälningar från allmänheten. En ny lag om skydd för visselblåsare trädde ikraft under 2019. Enligt *Freedom House* senaste granskning bedöms rättsväsendets funktionalitet och oberoende i stort sett som gott, men man pekar samtidigt på att påtryckningar från affärsmän och politiker på rättsväsendet förekommer. I en opinionsundersökning som antikorrupsionsbyrån lät göra 2019 rankades rättsväsendet som den mest korrupta offentliga förvaltningen i landet. I synnerhet distriktsdomstolarna anses vara särskilt korrupta medan de regionala och administrativa domstolarna bedöms vara mindre korrupta. Under coronapandemin, framförallt under våren 2020, begränsades antalet fysiska rättegångar.

Rätt till advokat och rättshjälp föreskrivs enligt lag men tillämpas på bristande sätt enligt en studie genomförd av *Human Rights Monitoring Institute (HRMI)* 2018-19. Institutet rapporterar att de offentliga försvararna är underbetalda och får dålig ersättning från domstolarna, vilket leder till motvillighet att åta sig ärenden och bidrar till att klienterna inte företräds aktivt vid exempelvis förhör. Rätten till tolkning till annat språk än litauiska är juridiskt garanterad men det råder brist på auktoriserade tolkar, i synnerhet i minoritetsspråk. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter uttryckte 2018 oro över att det genomsnittliga antalet dagar som misstänkta sitter häktade har ökat.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Det finns inga trovärdiga uppgifter om förekomst av straffrihet.

I januari 2020 fälldes Litauen i Europadomstolen för att bryta mot Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna när de rättsvårdande myndigheterna inte utredde hatbrott mot ett homosexuellt par.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Litauen har ett flerpartisystem med val till parlamentet vart fjärde år. Parlamentet, *Seimas*, har den lagstiftande makten och godkänner

presidentens förslag till premiärminister samt domare till Högsta domstolen och konstitutionsdomstolen. Presidenten väljs i direkta val till en mandatperiod om fem år och kan återväljas för ytterligare en mandatperiod. Presidenten är formell regeringsbildare och har vetorätt i lagstiftningsfrågor samt ansvarar ytterst för landets säkerhets- och utrikespolitik. Regeringen är verkställande makt.

Sedan Litauen återfick sin självständighet 1991 har sju parlamentsval och sex presidentval hållits. Medborgarna har rätt att delta och rösta i val från 18 års ålder. En central valkommission ansvarar för att val utlyses och genomförs. Såväl parlamentsvalet 2020 som presidentvalet 2019 bedömdes av oberoende observatörsmissioner som fria och rättvisa. 2020 klassade *Freedom House* Litauen som ”fritt” i termer av politiska rättigheter, politisk pluralism och deltagande, fungerande samhällsstyrning, rättsstatens principer med mera. Vid det senaste parlamentsvalet 2020 deltog 48 procent av de röstberättigade i i första omgången av valet, och 39 procent i andra omgången, vilket ungefär motsvarar valet 2016. *The Economist Intelligence Unit* rankar landet högt vad gäller valprocess, pluralism och medborgerliga friheter, men lägre beträffande politiskt deltagande och politisk kultur. Flera undersökningar visar att de politiska institutionerna åtnjuter lågt förtroende hos allmänheten.

Den polska minoriteten har tidigare varit representerad i parlamentet genom ett eget parti men partiet klarade inte spärren på fem procent vid det senaste valet. Andelen kvinnor i parlamentet är relativt låg, men steg från 25 procent till 27 procent vid det senaste valet och den sittande talmannen är en kvinna. Mellan 2009 och 2019 regerade landets första kvinnliga president. I tidigare regeringar var antalet kvinnor få, men sedan december 2020 består regeringen av sju kvinnliga ministrar och åtta manliga. Premiärministerposten innehas av en kvinna. Av 60 borgmästare är endast fem kvinnor. Partierna kvoterar inte in kvinnor på sina partilistor. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor (CEDAW) har uppmanat Litauen att stärka insatserna för att öka representationen av kvinnor i politiken och i offentlig ställning, exempelvis genom kvotering.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhällets ställning skyddas av lagen om utvecklande av icke-statliga organisationer, som syftar till att uppmuntra till samhällsligt engagemang. Det civila samhällets organisationer tillåts verka fritt. En ny lag från 2020 definierar vad en icke-statlig organisation är, skapar en ny finansieringsmekanism samt stadfäster principer för samråd mellan organisationerna och stat/kommun. Civilsamhällets organisationer har haft svårt att finna en stabil finansiering och har ofta svag intern kapacitet. Nya källor till finansiering har dock skapats, dels genom den nya statliga finansieringsmekanismen, dels genom en fond skapad av EES-länderna Island, Norge, Liechtenstein och Schweiz. Litauiska skattebetalare kan årligen välja att fördela två procent av sin inkomstskatt till en ickestatlig organisation, politiskt parti eller institution. Om skattebetalaren inte aktivt väljer ett ändamål fördelar staten motsvarande belopp till olika organisationer. I *United States Agency for International Development's Civil Society Sustainability Index* får det litauiska civilsamhället hög ranking vad gäller påverkansarbete, men lägre vad gäller hållbar finansiering.

Samhällsengagemanget hos befolkningen får anses vara lågt, till viss del som en följd av misstron mot offentliga organisationer under sovjetockupationen samt avsaknad av oberoende organisationer under samma tid.

Sedan självständigheten har antalet civilsamhälleorganisationer stadigt ökat. Enligt *Transparency International* fanns 2 169 aktiva lokala och internationella civilsamhällesorganisationer registrerade år 2020. Ett antal av dem är människorättsorganisationer. Överlag för regeringsföreträdare dialog och samarbetar med människorättsorganisationerna. Ett ökande engagemang för mänskliga rättigheter kan skönjas i ljuset av landets kandidatur till FN:s råd för mänskliga rättigheter för perioden 2022–2024.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt konstitutionen. Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr genomförde ett besök i Litauen i april 2018 och kunde då fritt besöka officiella institutioner. Litauen har sju fängelser och ett fängelsesjukhus. Enligt kommittén finns brister i fängelsemiljön exempelvis i form av hög grad av våld bland de intagna och överanvändande av våld från fängelsepersonalen.

Både prostitution och köp av sex är straffbart. I praktiken åtalas de prostituerade i betydligt högre utsträckning än sexköparna.

Litauen är ett ursprungsland och transitland för människohandel. Majoriteten av offren är kvinnor och flickor som utnyttjas för sexuella ändamål. Det förekommer även att män smugglas in i Litauen för tvångsarbete. Både offer och människosmugglare är oftast av litauisk nationalitet. Anti-trafficking har prioriterats av regeringen i särskilda program och polisen har en avdelning specialiserad på bekämpning av människohandel. Jurister, poliser, åklagare och domare har fått utbildning i utredning och hantering av människohandel. Samtidigt pekar en rapport från det amerikanska utrikesdepartementet från 2020 bland annat på stora brister i bemötande av och stöd till människor som fallit offer för människohandel.

Dödsstraff

Dödstraff avskaffades 1998 och är förbjudet även i krigstid. Det sista dödsstraffet verkställdes 1995.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga kända uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Brottsanklagade personer har laglig rätt till juridiskt ombud omedelbart i samband med häktning. FN:s antitortyrkommitté (CAT) och parlamentets ombudsman har noterat att häktade i vissa fall träffat sitt ombud först dagen före domstolsförhandling.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen garanterar yttrande- och pressfrihet. Yttrandefriheten omfattar dock inte uttalanden som anses vara hets mot eller diskriminering av folk- eller samhällsgrupp, förtal, desinformation, och uppmaning till våld. Det är brottsligt att grovt trivialisera sovjetiska och nazistiska brott mot Litauen och dess medborgare, samt att förneka folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelser.

Medierna kan fritt granska och kritisera sittande regering och uttrycker ett brett utbud av åsikter. I Reportrar utan gränser pressfrihetsindex ligger Litauen på plats 28 av 180 länder, och bland EU-länder är landet på plats 14 av 27. Media har självreglerande instanser som en pressombudsman och det finns en inspektör för pressetik som tillsätts av parlamentet. Medierna omfattas av samma lagstiftning vad gäller undantag från yttrandefriheten som privatpersoner. Att i massmedia skymfa statschefen är belagt med böter.

Sedan Rysslands aggression mot Ukraina inklusive den illegala annektering av Krim inleddes har litauiska myndigheter vidtagit åtgärder för att bemöta rysk desinformation, och skärpt lagstiftningen mot medier som anses uppmuntra till missämja och krig. Ryskspråkiga kanaler har stängts ned periodvis. Lagändringar 2019 gav den litauiska radio- och tv-kommissionen rätten att omedelbart och utan domstolsorder suspendera radio- eller TV-sändningar i 72 timmar om dessa bedöms utgöra ett hot mot nationell säkerhet.

Enligt lagen om skydd av minderåriga mot skadlig offentlig information är det förbjudet att publicera material som uppmuntrar till icke-traditionella familjebildningar, om det är tillgängligt för barn. Lagen har kritiserats av Europaparlamentet och människorättsorganisationer då den anses resultera i självcensur hos exempelvis hbtqi-organisationer.

Enligt lagen om informationstillgänglighet är myndigheter skyldiga att ge medborgare tillgång till offentliga handlingar. Detta efterlevs i allmänhet.

Enligt den statliga statistikmyndigheten hade 82 procent av hushållen tillgång till bredband 2020.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Konstitutionen garanterar mötes- och föreningsfrihet och detta respekteras som regel av myndigheterna. Kommunistpartiet och ett antal organisationer som associeras med sovjetockupationen är dock förbjudna. Den som vill anordna en demonstration måste meddela myndigheterna men behöver inte söka tillstånd.

Under coronapandemin har möjligheten att träffa personer utanför hushållet generellt begränsats i perioder, stundals till högst två personer. Företrädare för Vilnius stad har samtidigt bekräftat att restriktionerna inte omfattar politiska demonstrationer, varför vissa sådana ändå kunnat hållas.

Religions- och övertygelsefrihet

Konstitutionen garanterar religions- och övertygelsefrihet samt frihet att utöva en religion så länge det inte strider mot lagen. Det finns ingen statsreligion. Den katolska kyrkan har dock en stark ställning i samhället och dess företrädare konsulteras ofta i politiska frågor. Vissa människorättsorganisationer har kritiserat detta då de anser att kyrkan vid vissa tillfällen motarbetar främjandet av rättigheter för till exempel kvinnor och hbtqi-personer. Enligt den senaste folkräkningen 2011 uppgav 77 procent av befolkningen sig vara katoliker.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Fackliga rättigheter och relaterade frågor

Litauen har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner. Arbetsmarknads-lagen ger anställda rätt att bilda och delta i fackföreningar, rätt till kollektiva förhandlingar och att genomföra lagliga strejker. Lagstiftningen ålägger arbetsgivaren att implementera principer om jämställdhet och antidiskriminering samt förbjuder sexuella och psykosociala trakasserier. Människorättsorganisationer rapporterar dock om diskriminering av romer, hbtqi-personer, hiv-positiva, kvinnor och personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden.

Litauen rankas tillsammans med de andra baltiska länderna i den näst högsta kategorin i den Internationella fackliga samorganisationens

(ITUC) *Global Rights Index* över fackliga rättigheter, vilket innebär att ”återkommande kränkningar av fackliga rättigheter” förekommer. Litauisk lag förbjuder tvångsarbete och diskriminering av fackföreningsmedlemmar. Under sovjettiden var medlemskap i de regimstyrda fackförbunden obligatoriskt och det finns därför idag kvar en viss misstro mot fackförbunden. Fackanslutningsgraden är cirka tio procent och uppgick 2019 till cirka 90 000 medlemmar. Fackförbunden är indelade i tre stora konfederationer och organiserar främst industriarbetare. Arbetsgivarna bestämmer oftast lönesättningen utan löneförhandlingar och inblandning från fackföreningarna. Ett nationellt råd bestående av representanter för arbetsgivare, fackföreningar och regeringen samråder om arbetsmarknadsrelevanta frågor.

Under fjärde kvartalet 2020 var arbetslösheten nio procent och ungdomsarbetslösheten 19 procent. Den lagstadgade minimilönen höjdes i januari 2020 till 607 euro. Medelinkomsten brutto 2019 beräknas till 1 296 euro i månaden, 1 218 euro för kvinnor och 1 373 euro för män. Lagstadgad arbetsvecka är 40 timmar. Kvinnligt deltagande på arbetsmarknaden är högt, kvinnor utgör halva andelen av den aktiva arbetskraften. Den lagstadgade föräldraledigheten ger mödrar upp till tre års ledighet men ersättning betalas endast ut under två år. Ersättningen varierar om modern tar ut ersättningen under ett eller två år. Nyblivna fäder har rätt till upp till 30 dagars ledighet, men det är ovanligt att fäder tar ut föräldraledighet. Den nytillträdda regeringen har meddelat sin avsikt att introducera särskilda pappadagar för att uppmuntra fäder att stanna hemma längre.

Barn tillåts enligt lag att arbeta från 16 års ålder. I undantagsfall tillåts lättare arbete från 14 år, förutsatt att barnets föräldrar och skola medger det.

Enskilda företag har program som värnar om hållbarhet men enbart 30 litauiska företag och organisationer har anslutit sig till FN:s hållbarhetsinitiativ *Global Compact*.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Befolkningen har lagstadgad rätt till kostnadsfri offentlig sjukvård och medicin subventioneras för vissa grupper så som barn, personer med funktionsnedsättning eller med vissa sjukdomar.

Den förväntade medellivslängden är 76 år, i jämförelse med OECD-genomsnittet på 81 år. Medellivslängden är 71 år för män och 81 år för kvinnor, vilket är bland de största skillnaderna mellan könen i EU. Livslängden förkortas främst av faktorer som en ohälsosam livsstil, brist på tillgång till moderna vårdinrättningar och bristande stöd till socioekonomiskt utsatta grupper. Självordsfrekvensen är högst i EU och bland den högsta i världen. 24 av 100 000 personer begick självmord år 2019. Män begår självmord fem gånger så ofta som kvinnor och självmord är vanligare på landsbygden.

Tillgången till hälsa har förbättrats och andelen av befolkningen som uppger att de har otillfredsställda vårdbehov har minskat. Samtidigt har Litauen lägst andel av befolkningen som uppger sig ha god hälsa i EU. Cirka 46 procent av litauererna säger sig vara vid ”mycket god” eller ”god” hälsa, jämfört med EU-snittet på cirka 69 procent. Det finns stora skillnader i hälsostatusen mellan stad och landsbygd. Livslängden på landsbygden är i genomsnitt tre år kortare.

Det finns en tilltagande miljömedvetenhet efter flera uppmärksammade miljöskandaler. I januari 2020 uppdagade myndigheterna att en papperstillverkare, *Grigeo Klaipeda*, sedan 2012 hade släppt ut orenat avloppsvatten i lagunen mellan fastlandet och Kuriska näset. Det politiska utfallet blev bland annat ett förstärkt mandat för miljöskyddsmyndigheten att kunna inspektera företags verksamhet.

Alkoholism är ett utbrett problem. Enligt Världshälsoorganisationen är Litauen ett av de länder med den högsta alkoholkonsumtion *per capita* i världen. Antalet alkoholrelaterade dödsfall har dock minskat under de senaste tio åren. Under 2017 antogs ny lagstiftning på området med syfte att minska alkoholkonsumtionen.

Mödradödligheten är tio per 100 000 födslar och spädbarnsdödligheten 3,3 per 1 000 födslar. Preventivmedel är tillgängliga men kostsamma då de

inte subventioneras. Abort är tillåten fram till tolfte graviditetsveckan för kvinnor över 18 år, men abort som görs av icke-medicinska skäl subventioneras inte. En lag om sexuell och reproduktiv hälsa är sedan länge under beredning men kraftigt försenad. Den katolska kyrkan och konservativa intressegrupper har stort inflytande i den samhälleliga debatten om familjefrågor och reproduktiva rättigheter. Under coronapandemin, framförallt under våren 2020, begränsades tillgången till planerad sjukvård kraftigt, och många vårdgivare erbjöd inte aborter.

Rätten till utbildning

Den tioåriga grundskolan är obligatorisk och den kommunala skolan är avgiftsfri. Av den vuxna befolkningen är 99,8 procent läs- och skrivkunnig. Ansvar för skolor ligger på kommunal nivå och 97 procent av barnen går i kommunal skola. Systemet finansieras via en statlig skolpeng för varje elev. Antalet lärare per elev ligger högt i relation till andra EU-länder. De statliga utgifterna för all typ av utbildning var 3,8 procent av BNP 2017 enligt Världsbanken och UNESCO. Enligt PISA-undersökningar ligger eleverna under OECD-genomsnittet i matematik och läsförståelse, men når upp till genomsnittet i naturvetenskap. I genomsnitt presterar pojkar sämre än flickor, och elever på landsbygden sämre än elever i städerna.

För att begränsa smittspridningen under coronapandemin har förskolor och skolor varit helt eller delvis stängda eller haft distansundervisning under stora delar av 2020.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Levnadsstandarden är relativt låg i jämförelse med andra EU-länder, vilket bidragit till att många litauer utvandrat för att söka arbete i andra EU-länder. Befolkningen har minskat från 3,5 miljoner till 2,8 miljoner sedan millennieskiftet. År 2020 utvandrade drygt 23 000 litauer medan 21 000 återvandrade. En trend av ökat återvändande har kunnat skönjas under senare år.

Litauen rankades som nummer 34 av 189 länder i UNDP:s index för mänsklig utveckling år 2020.

Inkomstskillnaderna är stora. År 2019 riskerade i genomsnitt 26 procent av befolkningen, 23 procent i städerna och 32 procent på landsbygden, att hamna i fattigdom och social exkludering, vilket dock var en förbättring jämfört med föregående år. Samma år beräknades fattigdomsgränsen per månad till 251 euro för en ensamstående person och 527 euro för en familj med två vuxna och två barn. Den garanterade allmänpensionen år 2020 är 140 euro per månad men med ett extra tillägg som läggs på de lägsta pensionerna stiger beloppet till 257 euro.

Litauen har de fjärde lägsta utgifterna för socialt skydd i EU. Landet har generellt den lägsta andelen offentliga utgifter som del av bruttonationalprodukten i EU, och en smal skattebas, enligt EU-kommissionen. Kommissionen har också observerat att omfördelningseffekten av systemet är svagt.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Diskriminering på grund av kön är förbjuden enligt lag och Litauen har sedan 2011 en lag för skydd mot våld i nära relationer. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor (CEDAW) har uttryckt oro över kvarlevande patriarkala attityder och djupt rotade könsstereotypa föreställningar. Enligt Europeiska jämställdhetsinstitutets (EIGE) jämställdhetsindex för 2020 ligger Litauen fortsatt väsentligt under EU:s genomsnitt. Bästa noteringarna vad gäller jämställdhet återfinns inom områdena hälsa och arbete. Landet hamnar långt ned på listan vad gäller makt och finansiella resurser, även om kvinnors ekonomiska situation har förbättrats under senare år.

Våld i nära relationer är ett utbrett problem och är det näst mest rapporterade brottet i landet. 2020 anmäldes 58 000 fall av våld i nära relationer till polisen, men endast drygt 7000 fall gick vidare till en förundersökning. Det är i regel när ett ärende blir föremål för förundersökning som skyddsåtgärder för offret träder i kraft. Enligt rapporter från civilsamhället avled 29 kvinnor efter våld i nära relationer 2020 vilket var 9 fler än 2019. Människorättsorganisationer har påtalat flera brister i lagen om skydd mot våld i nära relationer och dess tillämpning. *Freedom House* skriver i sin rapport från 2020 att majoriteten

av litauer anser att våldet ofta är provocerat av kvinnan. Det finns tecken på att våld mot kvinnor har ökat under de nedstängningar av samhället som vidtagits med anledning av coronapandemin. Under en tre-veckors period av nedstängning observerade Litauen en 20-procentig ökning av anmälningar jämfört med samma period 2019, enligt EU:s jämställdhetsinstitut, EIGE.

Litauen har signerat men inte ratificerat Istanbulkonventionen, som syftar till att förebygga och bekämpa våld mot kvinnor och i hemmet. Enligt civilsamhällesorganisationer skulle ett införande av konventionens regler täppa igen den juridiska lucka som enligt dem finns för skyddsåtgärder för kvinnor som utsätts för våld. Konventionen väcker starka känslor och en laddad debatt förs om den såväl i parlamentet som i samhället i stort.

Sexuellt våld är kriminaliserat, men våldtäkt inom äktenskapet är inte explicit omfattat av lagtexten. Attitydundersökningar visar att många litauer inte anser att påtvingade samlag är våldtäkt om det sker inom äktenskapet.

Barnets rättigheter

En särskild barnombudsman bevakar och företräder barns intressen. Barnskyddssystemet är decentraliserat och nivån på skyddet varierar mellan kommuner. En lag för skydd av barnets rättigheter antogs 2017, som följd av ett uppmärksammat rättsfall där ett barn misshandlades till döds. Den nya lagen innehåller förbud mot barnaga. Innan dess var aga inte tillåtet i skola och barnomsorg men tillåtet i hem och fosterhem.

Statistik visar att antal anmälda fall av våld mot barn har ökat markant sedan den nya lagstiftningen trädde i kraft. Flickor är i högre utsträckning utsatta för sexuella övergrepp och pojkar för annan fysisk misshandel.

Psykologisk hjälp för barn är svårtillgänglig eftersom få psykologer och psykiatriker är specialiserade på barn. I slutet av 2019 bodde 2 558 barn och ungdomar på institutioner såsom barnhem, fosterhem, särskilda skolor för barn med funktionsnedsättning och hem för nyfödda. Barnrättsexperter och civilsamhällesorganisationer har kritiserat situationen i barnhemmen för att vara undermålig. Mobbning och psykisk

ohälsa bland barn är ett problem. Den ideella stödlinjen för barn, *Vaiku Linija*, mottog under 2019 drygt 177 000 samtal och besvarade drygt 800 e-mejl från barn och ungdomar, varav de flesta, 89 procent, var skrivna av flickor.

Den normala straffbarhetsåldern är 16 år, med undantag för vissa brott då den är 14 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen ger alla medborgare som tillhör en etnisk gemenskap rätt att tala sitt språk och utöva sin kultur och sina seder. Lagen förbjuder diskriminering på grund av nationalitet, etniskt ursprung, språk, social ställning, övertygelse och religion. Diskriminering samt hatbrott och hets mot folkgrupp förekommer, framförallt mot romer och judar. Dessa brott anmäls sällan och få anmälningar tas vidare till domstol. Enligt den senaste folkräkningen från 2011 – ny folkräkning planeras 2021 - hörde knappt 16 procent av befolkningen till etniska minoriteter. Den polska minoriteten utgör drygt sju procent, den ryska sex procent, och den belarusiska lite över 1 procent. Övriga minoriteter utgörs av ukrainare, tatarer, karaimer, judar samt ett mindre antal romer.

Såväl den polska som den ryska minoriteten är sedan länge integrerade delar av det litauiska samhället. Det finns tidningar, radiokanaler och statliga tv-sändningar på polska och ryska. Företrädare för de båda minoriteterna deltar aktivt i det litauiska samhällslivet inklusive i politiken. Den polska och i viss mån den ryska minoriteten bor delvis i socioekonomiskt svagare regioner. Regeringen har riktat särskilda stödfonder för insatser för dessa områden.

Utbildningsfrågor står i centrum för diskussionen om minoritetsspråkens ställning. Enligt lag ska kommuner erbjuda undervisning på eller i minoritetsspråk i områden med stora minoritetsgrupper. Oro finns för att elever från minoritetsgrupper missgynnas av utbildningslagen som säger att samtliga elever ska avlägga samma examen i det litauiska språket och att en stor del av undervisningen måste ske på litauiska. En ny lag som planeras träda i kraft 2021 ska stärka möjligheten att använda andra bokstäver än de litauiska i skriftspråket, till exempel för att stava

personnamn i pass, en viktig symbolisk fråga för främst den polska minoriteten. Det litauiska alfabetet innehåller inte bokstäverna q, x eller w, vilket försvårar stavning på polska.

Den romska minoriteten om cirka 2 000 personer är särskilt utsatt. Många romer saknar identitetshandlingar och ett antal är statslösa trots att de är födda i Litauen. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter konstaterar att romerna är marginaliserade i samhället och att de möter diskriminering vad gäller tillgång till utbildning, bostäder, sjukvård och arbete. Omfattande integrationsprogram har genomförts men givit otillfredsställande resultat.

Den judiska minoriteten uppgår uppskattningsvis till knappt 4 000 personer. Judar är fortsatt utsatta för hatbrott, som till exempel antisemitism online. Överenskommelsen från 2011 om kompensation för gemensam och religiös egendom som beslagtogs i samband med nazi- och sovjetockupationerna ger bara litauiska medborgare rätt att kräva kompensation för privat egendom. Behandlingen av ärendena går långsamt. Historieskrivningen kring Förintelsen är känslig i Litauen. Det gäller också hanteringen av statyer och minnesmärken över nationalhjältar som kan ha deltagit i Förintelsen.

Hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Sexuell läggning omfattas av diskrimineringsförbud i lagstiftningen, men inte diskriminering på grund av könsidentitet. Enligt lagen kan äktenskap endast ingås mellan man och kvinna. År 2017 antogs en lag som tydliggjorde att en familj består av en man och en kvinna, vilket tidigare inte var definierat. Personer som blivit utsatta för diskriminering på grund av sexuell läggning kan vända sig till ombudsmannen för likabehandling.

Regeringen planerar att lägga fram lagstiftning om att tillåta samkönade partnerskap, vilket möts av motstånd från konservativt håll. Sedan november 2020 leds parlamentets kommitté för mänskliga rättigheter av den öppet homosexuelle parlamentsledamoten Tomas Raskevičius som valdes in i *Seimas* vid valet i oktober 2020 för det liberala frihetspartiet. Flera parlamentariker har krävt Raskevičius avgång, med argumentet att

han skulle agera utifrån egenintressen i fråga om samkönade partnerskap och hbtqi-personers lika rättigheter. Kravet har avslagits av talmannen.

Litauen rankades på plats 34 av 49 europeiska länder och på plats 22 av 27 EU-länder i *International Lesbian and Gay Associations* index över hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter i Europa 2020. Samtidigt tycks det allmänna debattklimatet gå i riktning mot större acceptans och öppenhet. År 2019 genomfördes Prideparaden i Vilnius för andra gången utan några större protester, vilket präglade landets tidigare prideparader. Paraden genomfördes utan deltagande av litauiska politiker. Upp emot 10 000 personer deltog i manifestationen.

Litauen är det enda EU-landet där proceduren för att ändra juridiskt kön inte är reglerad i lagstiftning, vilket resulterat i att myndigheter motsätter sig att registrera transpersoner. Under senare år har emellertid domstolarna i allt högre utsträckning beslutat att transpersoners id-handlingar ska omregistreras av lokala myndigheter. Regeringen har uttalat som mål att stärka transpersoners lika rättigheter.

Det finns lagstiftning, allmänt kallad anti-propagandalagen, som syftar till att skydda minderåriga mot skadlig information där information om icke-traditionella familjebildningar ingår. Lagen omfattar också ett förbud mot att informera minderåriga om hbtqi-frågor. Lagen, som infördes 2010, bidrar enligt hbtqi-organisationer till självensur. Hatbrott mot hbtqi-personer förekommer, allra främst på internet. Många av de fall som polisanmäls läggs ofta ned utan utredning, vilket kritiserats av människorättsorganisationer.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Litauens lagstiftning om flyktingars rättsliga status följer Flyktingkonventionen och EU:s lagstiftning på området.

Asylsökande har rätt till bland annat juridiskt stöd, ersättning för resor relaterade till asylansökan, tolk, akutvård och sociala tjänster. Litauens enda asylcenter har varit föremål för kritik från UNHCR för undermåliga sanitära förhållanden och små levnadsutrymmen. Asylsökande har inte rätt att arbeta. Det finns ett flyktingboende där personer som beviljats uppehållstånd av flyktingsskäl tillåts stanna i tre månader med rätt till

boende och mat, ett mindre ekonomiskt bidrag, socialt bistånd, hälso- och sjukvård, juridisk hjälp och arbetsstöd. Civilsamhällsorganisationer ger också bistånd till flyktingar och asylsökande i olika former. Beslut från migrationsenheten kan överklagas till förvaltningsdomstolen. Ensamkommande flyktingbarn har rätt till förmyndare.

Enligt *Eurostat* är Litauen ett av de minst attraktiva länderna i EU för personer som söker skydd utanför sitt hemland. Orsaken bedöms vara låga genomsnittslöner, dåliga sociala förhållanden för flyktingar och förekomst av främlingsfientlighet. 2020 mottog Litauen enligt Eurostat 260 asylsökande. De största ursprungsländerna var Belarus, Ryssland och Tadjikistan. Likväl är den politiska inställningen hos tidigare och nuvarande regering i Litauen att landet konstruktivt bör bidra till EU:s flyktingmottagande.

2020 kom cirka 43 000 migranter till Litauen. Immigrationen utgörs främst av återvändande litauiska medborgare. Övriga migranter kom främst från Ukraina, Belarus och Ryssland. Efter presidentvalet i Belarus i augusti 2020 och påföljande oroligheter beslöt den litauiska regeringen att utfärda viseringar på humanitära grunder för belaruser. I början av 2021 hade cirka 800 sådana viseringar utfärdats. Den belarusiska oppositionens presidentkandidat, Svetlana Tikhanovskaya, befinner sig i Litauen sedan den 11 augusti 2020 när hon hastigt lämnade Belarus av säkerhetsskäl.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjuden. I lagen om social integration av personer med funktionsnedsättning anges att personer med funktionsnedsättning har samma rättigheter som andra medborgare. Trots det rättsliga ramverket är tillgången till utbildning och arbete fortsatt bristfällig och diskriminering av personer med funktionsnedsättning är utbredd.

Den fysiska tillgängligheten är begränsad och anpassningen för att tillgängliggöra offentliga miljöer och byggnader för personer med funktionsnedsättning går långsamt. Ungefär var fjärde person med funktionsnedsättning med assistansbehov bor på institution. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning går i stor utsträckning i särskilda skolor separerade från det ordinarie utbildningssystemet.

Litauen har ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), men har kritiserats av FN:s CPRD kommitté för att tillämpningen av konventionen inte sker tillräckligt fort.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Litauen

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Litauen. 2020 genomförde ambassaden ”*Democracy talks*” för att engagera unga i demokratifrågor.

Ambassaden har instiftat ett pris för främjandet av mänskliga rättigheter i Litauen som delades ut första gången i februari 2019. Den MR-försvare som vann priset 2019, blev 2020 justitieminister i Litauens nya regering.

Svenska *Friends* samverkar med litauiska antimobbningorganisationen *Vaiku Linija* om ett utbildningsprogram i ett tjugotal skolor.

Flera FN-organ, som UNCHR, UNESCO, FN:s kontor för narkotikakontroll och förebyggande av brott (UNODC) och Internationella migrationsorganisationen (IOM) och Europarådet finns representerade i landet. EU:s jämställdhetsmyndighet är placerad i Vilnius. Även internationella organisationer som Röda Korset, *Transparency International* och *Freedom House* är verksamma i landet.

Vid senaste granskningen av Litauen i FN:s universella granskningsmekanism (*Universal Periodic Review*, UPR) 2016 gav Sverige fyra rekommendationer. Samtliga accepterades av Litauen. De gällde ratifikation av Istanbulkonventionen och harmonisering av nationell lagstiftning, stärkt arbete mot hatbrott mot personer på grund av sexuell läggning eller könsidentitet, samt förbud av våld mot barn och efterlevnaden av ett sådant förbud.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR) ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1991 respektive år 2002.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (ICESCR) ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination* (ICERD) ratificerades år 1998.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* (CEDAW) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CAT) ratificerades år 1996. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2014.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child* (CRC) ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2004. Det fakultativa protokollet om barns talerätt signerades 2015 men har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2013.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1997. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1997.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2003.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 1995.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, har inte ratificerats.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, har inte ratificerats.